

ӘОЖ 81'25

FTAXP 16.31.41

<https://doi.org/10.48371/PHILS.2025.2.77.021>

С.КИНГТІҢ “ЖАСЫЛ МИЛЬ” РОМАНЫНДАҒЫ СЛЕНГТІ АҒЫЛШЫН ТІЛІНЕН ОРЫС ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ТІЛДЕРІНЕ АУДАРУ КЕЗІНДЕГІ БАЛАМАЛЫЛЫҚҚА ҚОЛ ЖЕТКІЗУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

***Стамбекова А.Е.¹, Жанысбекова Э.Т.²**

***^{1,2} әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан**

Аңдатпа. Көркем шығармаларды аудару мәселесі ұзақ жылдар бойы аудармашылар мен тіл мамандарының қызығушылығын тудырып келеді. Тілдің лексикалық құрамы үнемі өзгеріп, жаңарып отырады. Қазіргі заманғы лексиканың, соның ішінде көркем әдебиетте жаңа сөздердің пайда болуы олардың аудармасында белгілі бір қиындықтар тудырады. Сленгті аудару – қазіргі транслятологиядағы өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Осы мақалада Стивен Кингтің «Жасыл Миль» шығармасында пайдаланылатын ағылшын тілінен орыс және қазақ тілдеріндегі сленг сөздерінің аудармалары қаралады.

Мақаланың мақсаты – көркем әдебиеттегі сленгті аудару кезінде баламалылыққа қол жеткізу тәсілдерін зерттеу. Жұмыстың ғылыми маңыздылығы сленг аудару мәселелерін жеткіліксіз зерттеумен байланысты. Салыстырмалы-салғастырмалы талдаудың негізіне көрнекті аударматанушы В.Н.Комиссаровтың бес деңгейлі баламалылық теориясы алынды. Отандық және шетелдік ғалымдардың аударма саласындағы еңбектері негізінде жүргізілген сленг аудармаларын салыстырмалы талдау көркем аударманың теориясын, сапасын және сын-сипатын дамытуға мүмкіндік береді.

Жұмыстың тәжірибелік құндылығы - зерттеу нәтижелерін аударма ісі тәжірибесінде, соның ішінде көркем әдебиет пен фильмдерді ағылшын тілінен орыс және қазақ тілдеріне аудару кезінде пайдалану мүмкіндігі. Зерттеу нәтижесінде түпнұсқадағы сленг бірліктерін орыс және қазақ тілдеріне аудару барысында аудармашы тек аударма теориясы мен тілдерді терең меңгерген маман болуы ғана емес, сондай-ақ түпнұсқа мәтіннің прагматикалық әлеуетін барынша дәл жеткізе білуі тиіс деген тұжырым жасалды. Мұндай нәтижеге қол жеткізу көбінесе коммуникация мақсатына сай келетін бесінші деңгейдегі баламалылықты қамтамасыз ету арқылы мүмкін болды. Жұмыстың тәжірибелік маңызы студенттерге, магистранттарға және докторанттарға олардың ғылыми зерттеулерінде едәуір пайдалы болады.

Тірек сөздер: баламалылық, Стивен Кинг, көркем аударма, сленг, коммуникация мақсаты, көркемдік құралдар, жағдайды сипаттау, прагматикалық әлеует

Кіріспе

Сленг бірліктері тілдің маңызды компоненті ретінде лингвистер мен аудармашылардың ұдайы назарын талап етеді. Лингвистикалық талдауда сленг мәтіннің компоненті ретінде қарастырылады және оны әртүрлі мән-мәтіндерде пайдалануы зерттеледі. Бұл әсер жазушының белгілі бір мақсаттарға қол жеткізу үшін сленг сөздерін пайдалану тәсілін анықтайды. Сленг қазіргі заманғы көркем әдебиетте әдеби тілдің шеңберінен шығып, оқырмандарға елеулі әсер ету үшін жиі қолданылады. Оны авторлық әңгімеде де, кейіпкерлердің сөздерінде де пайдалануға болады.

Сленг көркем шығармаларда бейресми және ауызекі сөйлеуге тән болғандықтан, белсенді пайдаланылады, бұл оны оқырманға қолжетімді әрі тартымды етеді. Сленг сөзі мен әсерлі элементтер кейіпкерлердің диалогын жандандырып, көрермендердің назарын аударады.

Сөйлеушінің белгілі бір әлеуметтік топқа тиесілігінің белгісі ретінде сленг сондай-ақ топ ішіндегі қарым-қатынас тілі бола тұра, коммуникациялық функцияны да атқарады. Әдебиеттегі сленг авторға тек кейіпкердің даралығын ғана емес, сонымен қатар оның әлеуметтік, кәсіби немесе географиялық топқа тиесілігін де оқырманға жеткізуге көмектеседі. Мысалы, ағылшын сленгі көбінесе ирландиялық немесе американдық сияқты аумақтық диалектілерді көрсетеді, бұл адамның шығу тегін немесе тұрғылықты жерін көрсетеді.

Осылайша, сленг сөздері әлеуметтік мәртебені, жасты, тіпті кейіпкерлердің мамандығын беру үшін пайдаланылғанда одан да маңызды болады.

Сленгті қолдану кезінде аудармашы үшін нақты мағыналық ұқсастықтардың болмауы - негізгі кедергі. Әрине, аударма саласындағы мамандар тілдер арасында бірегей мағыналар мен идеяларды жеткізу тәсілдерін зерттейді.

Шығармаларды ағылшын және қазақ тілдерінен аударған кезде, аудармашы сленгтің ерекшеліктерін және оның көркем мәтіндегі рөлін ескере отырып, осы элементтерді орыс тілінде дәл жеткізуі тиіс. Осы құбылыстарды дұрыс жеткізу үшін оларды қолданудың әрбір аспектісін ескеретін әртүрлі тәсілдер пайдаланылады. Сәтті аудару үшін сленгизмді терең түсіну маңызды.

Әдеби шығармалардың кейіпкерлері дәрежі сөздерді жиі қолданады. Отандық тәжірибеде сленг лексикасын әдеби тілден тыс берудің қалыптасқан дәстүрі болмағандықтан, аудармашылар мәтіннің осы бөлігінде қосымша мәселелерге тап болады. Мұндай компоненттерді аудару көп жағдайда аудармашының қалауына байланысты. Түпнұсқа мәтіндер мен аудармаларды салыстыру көркемдеуіш аударма өрескел лексиканың орнына бейтарап сөздерді пайдаланатынын көрсетті.

Стивен Кинг — әлемге танымал бестселлерлердің авторы. Ол әртүрлі жанрда үш жүзден астам әңгіме мен роман жазған, олардың қатарына фэнтези, детектив, триллер, мистика және қорқынышты әдебиет жатады. Қазақстанда жазушының шығармалары зор сұранысқа ие. Оның ең танымал

туындыларының бірі — «Жасыл Миль» романы. Бұл шығарма 1996 жылы жарық көріп, қысқа мерзім ішінде кеңінен танылды, үш жылдан кейін ол бойынша толықметражды көркем фильм түсірілді. Осы оқиғадан бері жиырма жылдан астам уақыт өтсе де, бұл шығарма әлі күнге дейін әлем оқырмандары арасында аса жоғары бағаланады және кеңінен танымал.

«Жасыл Миль» қазіргі заман әдебиетінің үздік шығармаларының қатарына енгізілген және қазақ тіліне аударуға ұсынылған. Аталған заманауи көркем әдебиет тізімі Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігінің ұйымдастыруымен өткізілген беделді әдеби байқаулардың нәтижелері мен әртүрлі рейтингтердің жан-жақты талдауы негізінде жасалғанын атап өткен жөн.

Роман оқиғалары Колд Маунтин түрмесінің бұрынғы қызметкері Пол Эджкомбтің атынан баяндалады. Пол өз досына елуден астам жыл бұрын орын алған оқиғаларды есіне түсіріп баяндайды. Басты кейіпкер — өлім жазасы тағайындалған қамалушылар блогының күзетшісі. Бұл аймақ түрмеде «жасыл миль» деген атаумен белгілі, себебі электрлік орындыққа апаратын дәліздің едені лаймен қапталып, жасыл түске боялған еді. Роман сюжеті шебер түрде мистикалық элементтер мен терең психологиялық драманы ұштастырады.

Шығармадағы ерекшеліктердің бірі — түрме ішінде өтетін оқиғаларға байланысты кең қолданылатын түрме сленгінің мол болуы. Бұл — шығарманың тілдік және стильдік бейнесін қалыптастыруда маңызды рөл атқаратын көркемдік тәсіл.

Сленг – тілтану саласындағы ең көп талқыланатын мәселелердің бірі. Бұл құбылысты көптеген зерттеушілер бірнеше жылдан бері жан-жақты қарастырып келеді [1]. Сленг ұғымы - мүлдем жаңа құбылыс емес, дегенмен, назар аударуға тұрарлық тілдік және әлеуметтік-функционалдық феномен [2]. Кейбір ғалымдардың пайымдауынша, сленг – белгілі бір стильге ие, тек нақты бір әлеуметтік топ қолданатын тілдік нысан. Мысалы, жасөспірімдер арасындағы арнайы сленгті сырттан келген адам толықтай түсіне алмауы мүмкін [2]. Көркем әдебиетті аудару барысында сленгті жеткізу елеулі қиындықтар туғызады, себебі сленг – белгілі бір мәдени және тілдік мән-мәтінге тәуелді, әрі ол ешқашан жай немесе денотативті мағынада қолданылмайды [3]. Әсіресе, мәдениеті мүлдем алшақ екі елдің көркем туындыларын аудару кезінде мұндай өзгешеліктер бірден байқалады. Осындай аударма мәселелерін шешу үшін аудармашылар әртүрлі стратегияларды қолданады. Сондықтан бұл стратегияларды ғылыми тұрғыдан жүйелеп, талқылау аудармашыларға тиімді әрі орынды шешім қабылдауға көмектеседі.

Бұл мақалада ағылшын тілінен орыс және қазақ тілдеріне аударылған сленг сөздері аудармасының бес деңгейлі баламалылығына қол жеткізуге ерекше назар аударылады. Ағылшын тілі үнемі дамып келеді және отандық және шетелдік лингвистикада қарым-қатынастың маңызды компоненті ретінде ауызша сөйлеуге ерекше көңіл бөлінеді. Ауызша тілдің маңызды құрамдас бөлігі - сленгтің ортақ тілге енуінің айқын әлеуметтік және мәдени

сипаттамаларға ие болуы. Қазіргі заманғы әдебиетте сленг кейіпкерлердің қасиеттерін және олардың өмір сүріп жатқан ортасын жеткізуге көмектеседі. Сленг сөздерінің диахрондық өзгеруі ауызша функционалдық мәнерді жеңілдетеді. Лингвистика және аударма саласында сленг талдауы мен оны әртүрлі жолмен тарату тәсілдері тілдік контекстке байланысты ерекшеленеді, бұл аударма контекстінде сленг мұқият зерделеу қажеттілігін көрсетеді. Зерттеу көрсеткендей, сленгті дұрыс аудару көптеген мәдени, лингвистикалық және әдеби мәселелерді шеше алады, бұл теориялық дереккөздер мен тілдік материалдарды зерттеумен расталады.

Жұмыстың өзектілігі дүниежүзілік әдебиеттің қазақ тіліне кеңінен аударылуына байланысты, бұл қазақ тілді оқырмандардың сапалы аудармаларға қажеттілігін арттырады. Сленг қазіргі заманғы көркем туындылардың маңызды құрамдас бөлігіне айналуға, ал оны аудару - күрделі. Бұған қарамастан, әдебиетте сленг бірліктерін аудару саласында зерттеулер аз жүргізілді. Бұл сленгті орыс және қазақ тілдеріне беру әдістерін зерттеуді, әсіресе аударманың баламалылығына қол жеткізуге қатысты аса маңызды мәселе етеді.

Зерттелетін материал өзекті және заманауи болғандықтан, зерттеу жұмысы ғылыми тұрғыдан жаңашыл болып табылады. Орыс және қазақ тілдеріндегі көркем туындылармен жұмыс істеу кезінде бұл зерттеу сленг бірліктерін және оларды аудару тәсілдерін зерделеуге үлес қосады.

Зерттеу объектісі Стивен Кингтің «Жасыл миль» кітабындағы сленг сөздері, сондай-ақ олардың орыс және қазақ тілдеріне аудармалары болып табылады. Бұл зерттеуде америкалық сленг бірліктерін аудару кезінде бес деңгейлі баламалылыққа қол жеткізу үшін қажетті әртүрлі элементтер қарастырылады.

В.Н.Комисаров баламалылық деңгейлерін (түрлерін) бастапқы мәтіннің (БМ) және аударма мәтіннің (АМ) семантикалық жақындығының әртүрлі дәрежелері ретінде анықтайды. Ол олардың мынадай деңгейлерге сәйкестігін ажыратады: 1) коммуникация мақсаттары; 2) жағдайды айқындау; 3) жағдайды сипаттау әдісі; 4) синтаксистік құрылымдардың мәндері; 5) сөз тіркестерінің мағыналары [4, 109 б.].

Осыған ұқсас түсіндірмені аудармашы ғалым А. Д. Швейцер ұсынады, ол былай деп санайды: «аударманың баламалылығының прагматикалық немесе коммуникативті деңгейі баламалылық деңгейлерінің иерархиясында жоғары орын алады. Ол коммуникациялық ниетті немесе коммуникациялық мақсатты, коммуникациялық әсерді, тыңдаушыға бағдарлықты қамтиды. Прагматикалық (коммуникативті) деңгей аударма сәйкестігінің шешуші бөлігі болып табылады: басқа баламалық деңгейлермен жанасып, оларды басқарады» [5, 50 б.].

Мәдениетке тән ұғымдар белгілі бір тілдік мәдениеттің өкілдерін біріктіріп, олардың өзара түсіністігінің негізі болып табылады. Әрбір жеке ұғым белгілі бір этностық мәдениеттегі құндылықтың бар екенін көрсетеді. Түрлі тілдік мәдениеттер шындықты қабылдаудың және ойлаудың өзіндік ерекше жолдарына ие. Бұл адамдар өз мәдени ұғымдарын пайдаланып,

бөгде мәдениетті түсінуге тырысқанда, түсінбеушілікке әкелуі мүмкін. [6, 137 б.].

Ақпаратты аудару кезінде оның барлық ерекшеліктері эмоциялық реңктен бастап тілдік әлем бейнесіне дейін сақталуы тиіс. Бұл аударма үдерісін бір тілден екінші тілге көшіруді күрделі етеді және аудармашы аударма барысында туындаған қиындықтарды шешу үшін арнайы когнитивтік құрылымдарды іске қосады. Көп жағдайда бұл тілдік түрлендірулер мен өзгерістерді қажет етеді. [7, 209 б.]. «Бұл ереженің ерекше көрінісі төменгі бірліктерді жоғары, жекелеген элементтерді - бүкіл мәтінге бағындыру қағидаты» [8, 35 б.].

Осы зерттеудің негізгі мақсаты – сленгті аудару барысында баламалылыққа қол жеткізу тәсілдерін зерттеу екенін ескере отырып, авторлар келесі туындайтын міндеттерді алға қояды:

1. «Сленг» терминінің анықтамасын беру, сондай-ақ оның функциялары мен ерекшеліктерін түсіндіру.

2. Сленгтің әдеби шығармалардағы баламалылық мәселелерін сипаттау.

3. Сленгтің қазақ және орыс көркем мәтіндерін аудару контекстінде баламалылықтың анағұрлым кең таралған деңгейлерін талдау.

Зерттеудің тәжірибелік құндылығы - оны аудармашыларды даярлау үшін пайдалану мүмкіндігі.

Материалдар мен әдістердің сипаттамасы

Мақсаты мен міндеттеріне сәйкес бұл жұмыстағы зерттеудің негізгі әдісі - салыстырмалы талдау әдісі. Салыстырмалы-салғастырмалы талдау негізінде В.Вебер [9] мен М.Опалева [10] орындаған С.Кингтің «Жасыл Миль» [11] шығармасының орыс тіліне аудармалары, сондай-ақ М.Сембайқызының [12] қазақ тіліне аудармасы алынды.

Теориялық база А.Д.Швейцер, В.Н. Комиссаров, Л.С. Бархударов және т.б. сияқты ғалымдардың еңбектеріне негізделеді. Зерттеудің тәжірибелік негізі - американдық жазушы С.Кингтің көркем шығармасы. Біз «Жасыл Миль» шығармасында сленгті 100-ден астам қолдану мысалына, сондай-ақ оларды орыс және қазақ тілдеріне аудару нұсқаларына аударма талдауын жүргіздік.

Көрсетілген әдістер С.Кингтің «Жасыл Миль» романының түпнұсқа нұсқасы мен оның Д.Вебер мен В.Вебердің орыс тіліндегі және М.Сембайқызының қазақ тіліндегі нұсқалары арасындағы әртүрлі айырмашылықтар туралы егжей-тегжейлі қорытынды жасауға мүмкіндік берді. Осы мақала сленгтің аударма нұсқаларын талдау бойынша кейінгі жұмыстарға ықпал етеді, бұл олардың аударылған тілде сапалы меңгерілуін қамтамасыз етуге көмектеседі.

Ғалымдар сленгті зерттеу мұқтаждағы туралы бірнеше ғасырлар бойы дауласып келеді. Ал көркем аудармада сленг аудару - өте күрделі мәселе. Әдебиеттанушы Т.Есембеков пен А.Әбдірәсілқызының мына пікірі назар аударарлық: «Әдебиетшілер аударманы әдебиет процесі деп қарастырып,

көркем аударма теориясын ұсынса, лингвистер түпнұсқа мен аударма арасындағы сәйкестік нормасын сақтау туралы жүйе қалыптастыруды талап етеді. [13, 21 б.].

Қысқаша айтқанда, әдеби мәтіндерде табу лексикасын, кейіпкердің бейнесін ашуға, стилистикалық әсерді күшейтуге және көркем шығармадағы сюжет дамуына ықпал етуге мүмкіндік береді. Мұндай тәсіл оқырманның қабылдауын жақсартып, оның эстетикалық әсер алуына және қызығушылығының артуына септігін тигізеді [14, 42 б.].

Нәтижелер және талқылау

Түпнұсқа мен аударма мәтіндерін салыстыра отырып, кейбір бөлімдердің сөзбе-сөз аударылғанын, ал кейбіреулерінің мүлдем басқа сөздермен жеткізілгенін байқауға болады, бірақ соған қарамастан айтылған ойдың мазмұны сақталған. Бұл, әсіресе сленгті аудару барысында, анық көрінеді, себебі мұндай бірліктерді «сөзбе-сөз» аудару арқылы түпнұсқаның мағынасын жеткізу мүлде мүмкін емес. Сондықтан мағынаны және түпнұсқаның прагматикалық әлеуетін сақтау үшін аудармашы түпкілікті семантикалық трансформацияларға жүгінеді. [15, 197 б.].

Біз сленгтің аударма талдауының негізі ретінде В.Н.Комиссаровтың баламалылық деңгейлерінің теориясын алдық. Тәжірибелік материалды талдау аудармашылардың әртүрлі аударма әдістері мен түрлендірулеріне жүгіну арқылы әртүрлі деңгейлерде аударманың баламалылығына қол жеткізгенін көрсетеді. Баламалық теория негізінде біз таңдалған сленг бірліктеріне талдау жүргіздік. Төмендегі кестелерде М.В.Опалеваның, В.В.Вебердің және Д.А.Вебердің орыс тіліне аудармаларының, сондай-ақ олардың қазақ тіліне аудармаларының мысалдары келтірілген. Бұдан басқа, аудармалар баламалылыққа қол жеткізу тұрғысынан талданды.

Кесте 1. Сөз семантикасы деңгейіндегі баламалылық

Түпнұсқа мәтін	‘SHUT UP!’ Elaine screamed at him, so-loudly and so powerfully that he backed away a step, the smile slipping off his face. [11, 391 б.].
М.В.Опалева аудармасы	ЗАТКНИСЬ! - выкрикнула Элен так громко и звучно, что он отступил на шаг, и улыбка сползла с его лица [10, 342 б.].
В.Вебер, Д.Вебер аудармасы	- Заткнись! - вскричала Элейн так громко и властно, что Доулен отступил на шаг, а улыбка сползла с его лица [9, 338 б.].
М.Сембайқызының аудармасы	- - Жап аузыңды! – деп Элейннің қатты айқайлап жібергені, ол еріксіз бір қадам артқа шегінді, жүзіндегі күлкіден із қалмады [12, 366 б.].

Келтірілген мысал аудармашылардың сөздердің семантикасы деңгейінде баламалылыққа қол жеткізгенін көрсетеді.

Яғни аударма мәтіннің құрылымдық ұйымындағы параллелизмнің жоғары деңгейімен сипатталады. *Shut up* сленгі қазақ тіліне *Жап аузыңды* сияқты аударылған.

Бұл мысалдарда аударма түпнұсқа мазмұнының барлық негізгі элементтерін сақтайды.

Кесте 2. Құрылым/синтаксис деңгейіндегі баламалылық

Түпнұсқа мәтін	«You take a poke at him» [11, 331 б.].
М.В.Опалева аудармасы	«Врежешь ты ему» [10, 197 б.].
В.Вебер, Д.Вебер аудармасы	«Ты его сейчас прибьешь» [9, 201 б.].
М.Сембайқызының аудармасы	«Оның сазайын бергенмен, жұмыстан бізді қуады» [12, 214 б.].

Бұл баламалылық деңгейі бірінші деңгейден ерекшеленеді, өйткені аудармада:

«You take a poke at him», «Врежешь ты ему», «Ты его сейчас прибьешь» сөйлемінде, ал қазақ тілінде «Оның сазайын бергенмен, жұмыстан бізді қуады». Түпнұсқаның синтаксистік құрылымдарына сәйкес құрылымдар қолданылады, бұл мағынаны аударуда мүмкін болатын ең үлкен трансфертті қамтамасыз етеді; лексиканың едәуір параллелизмі басым, яғни түпнұсқа мәтінінің сөздері үшін ең жақын мазмұны бар аударма мәтініндегі тиісті сөздерді таңдауға болады;

Кесте 3. Жағдайды сипаттау деңгейіндегі баламалылық

Түпнұсқа мәтін	She was considered the marvel of the age, at least by the doctors at Indianola Hospital [11, 321 б.].
М.В.Опалева аудармасы	Ее сочли здоровой, во всяком случае, врачи в больнице Индианола [10, 337 б.].
В.Вебер, Д.Вебер аудармасы	Ее выздоровление врачи больницы в Индианоле расценили как чудо [9, 333 б.].
М.Сембайқызының аудармасы	Индианола ауруханасының дәрігерлері оны ғажайыптың күшімен сауығып кетті деп есептеді [12, 360 б.].

Осы мысалдан біз лексикалық құрам мен синтаксистік құрылымның параллелизмі жоқ екенін көреміз. Бұнда жағдай сипатталған. *She was considered the marvel of the age* былайша аударылды - *оны ғажайыптың күшімен сауығып кетті деп. marvel of the age* ағылшын тіліндегі сленг уақыттың немесе дәуірдің ғажайып күшін білдіреді. Қазақ және орыс тілдеріндегі аудармаларда келесі жағдай сипатталған: емделуші денсаулығының қалпына келуі - нағыз ғажап.

Кесте 4. Жағдай деңгейіндегі баламалылық

Түпнұсқа мәтін	Percy and his damned hickory billy-club? [11, 53 б.].
М.В.Опалева аудармасы	Перси с его чертовой резиновой дубинкой? [10, 42 б.].
В.Вебер, Д.Вебер аудармасы	Перси отметелил его своей паршивой дубинкой. [9, 42 б.].
М.Сембайқызының аудармасы	Перси әлгі құрып кеткір ағаш келтегімен не істегінен естідің бе? [12, 47 б.].

Бұл мысалда біз мәтін мен аударманың лексикалық және синтаксистік құрамында параллелизм жоқ екенін көріп отырмыз. Қазақ және орыс тілдеріндегі аудармаларда түпнұсқа мәтіннің прагматикалық әлеуетін көрсету және коммуникативтік мақсатты сақтау үшін әртүрлі лексикалық бірліктерді пайдалана отырып, ұқсас жағдайлар жасалған. Бұл түпнұсқада және аудармаларда бір нәрсе хабарланатынын растауға мүмкіндік берді.

Кесте 5. Байланыс мақсаты деңгейіндегі баламалылық

Түпнұсқа мәтін	‘So far he’s been as quiet as a dead rooster [11, 56 б.].
М.В.Опалева аудармасы	Он будет смирным, как овечка [10, 44 б.].
В.Вебер, Д.Вебер аудармасы	Пока он тише воды, ниже травы [9, 44 б.].
М.Сембайқызының аудармасы	Қой ауызынан шөп аламайтындай момын екен [12, 49 б.].

Коммуникация барысында оның жалпыға мәлім функциясын көрсететін мәтіннің бір бөлігі – коммуникацияның мақсаты. Бұл мәтін жасырын және семантикалық тұтастық ретінде қабылданатын «туынды» (болжалды немесе бейнелі мән) деген мағынаны білдіреді.

Түпнұсқа мәтінінде автор кейіпкерді салыстырады «дохлым петухом – dead rooster». Бірақ, орыс тілінде, әдетте, біз адамды, егер ол өте үнсіз болса, әтешпен салыстыруға бейім емеспіз. М.В.Опалева кейіпкерді өлімсіреген қоймен салыстырды, сонымен қатар қазақ тілінің аудармашысы оны қоймен салыстырады. В.Вебер болса, метафоралық салыстыруды береді: «он тише воды, ниже травы».

Бұл мысалдар аудармалар түпнұсқаның лексикасы мен құрылымын семантикалық парафразаны немесе синтаксистік трансформацияны пайдаланбай, аудармамен тікелей байланыстыра алмайтынын көрсетеді. Түпнұсқа мен аударманың мазмұны балама болып саналатын басқа аудармалармен салыстырғанда ең аз ұқсастық дәрежесін көрсетеді.

Біз С.Кингтің «Жасыл Миль» романында 100 сленг бірлігін қарастырдық. Төмендегі 1, 2, 3-суреттерде В.Комиссаровтың теориясына сәйкес, В.Вебердің, М.В.Опалеваның орыс тіліне және М.Сембайқызының қазақ тіліне аудармаларына сәйкес бес деңгей бойынша баламалылыққа қол жеткізу тәсілдері пайыздық арақатынаста көрсетілген.



Сурет 1 – В.Вебер аудармасы



Сурет 2 – М.В.Опалева аудармасы



Сурет 3 – М.Сембайқызының аудармасы

Жоғарыдағы суреттерден үш аудармада да прагматикалық баламалық деңгейдің (коммуникация мақсатпен сақтау) үстемдігі байқалатынын, бұл аудармашылардың түпнұсқаның коммуникативті әсерін сақтауға деген ұмтылысын көрсетінін аңғаруға болады. Мира Сембайқызы түпнұсқаның прагматикалық әсерін сақтауға ерекше назар аударғанын көрсетеді. М.В.Опалева аудармасында бұл көрсеткіш жоғары, ал В.Веберде салыстармалы түрде төмен. Ал семантикалық баламалылық (сөздердің тура мағынасын жеткізу) В.Веберде жоғары, бұл оның неғұрлым буквалды аударма әдісін ұстанғанын көрсетеді. Қалған екі аудармашы бұл деңгейге азырақ мән берген.

Синтаксистік құрылымның сақталу деңгейі барлық аудармада шамалас, бұл аудармашылардың сөйлем құрылымын сақтау қағидатын ұстанғанын көрсетеді. Жалпы жағдайды беру (ситуативтік баламалылық) көрсеткіші үш аудармашыда да бірдей, бұл осы тәсілдің универсалдылығын көрсетеді.

Қорытынды

Бұл зерттеуде көркем мәтіндегі сленг бірліктерін аудару ерекшеліктеріне баса назар аударылады. Сленг бірліктерін қазақ және орыс тілдеріне аудару кезінде баламалылыққа қалай қол жеткізуді анықтау осы зерттеудің мақсаты болды. Мысал ретінде Стивен Кингтің «Жасыл Миль» романынан алынған жүз сленг бірлігі талданды.

Аудармалар нұсқаларын талдау барысында баламалылықтың әртүрлі деңгейлері өзгеше жиілікпен ұсынылатынын байқауға болады.

Коммуникация мақсаты М.Сембайқызының аудармасында ең жоғары көрсеткіш байқалады — 36%. Бұл аудармашының сленг аудармасында айтылымның мақсаты мен прагматикалық әсерін барынша сақтауға тырысқанын көрсетеді. М.В.Опалева да осы бағытта жұмыс істеген (35,2%), ал В.Веберде бұл көрсеткіш сәл төмен (28,4%). Үш аудармашы да коммуникация мақсатын жеткізуге бағдарланды. Бұл сленг аудармасында өте маңызды, себебі прагматикалық мағына лексикалық дәлдіктен әлдеқайда басым. Бұл бағыт Опалева мен Сембайқызы аудармаларында әсіресе айқын байқалады.

Жалпы мән-мәтін деңгейі бойынша үш аудармашы да бірдей нәтиже көрсетті — 24,8%. Бұл сленгті аудару кезінде мәдени және жағдаяттық контексті сақтау маңызды екенін бәрінің бірдей түсінгенін көрсетеді. Тілдік айырмашылықтарға қарамастан, «жалпы мән-мәтін» аударманың тұрақты құрамдауышы ретінде танылды.

Ал құрылым мен синтаксис құрамдауышы бойынша аудармашылар төмен деңгейде назар аударды: Вебер — 13,8%, Опалева мен Сембайқызы — 13,3%. Бұл көрсеткіштер сленгті аударуда сөз тіркестерінің, сөйлем құрылымының дәл сақталуы маңызды емес екенін білдіреді. Аудармашылар үшін мағына мен әсер бірінші орында тұр.

Жүргізілген талдау негізінде, сленгті аударуда баламалыққа қол жеткізу бойынша келесі ғылыми тұжырымдар жасауға болады:

— Функционалдық эквиваленттік сленгті аударуда басты қағида болып табылады — аудармашы негізгі ойдың түпкі мақсатын түсініп жеткізуі тиіс.

— Контекст және прагматика маңызды факторлар болып табылады. Эквиваленттілік негізінен «коммуникация мақсаты» мен «жағдайдың жалпы сипатына» сүйенеді.

— Орыс және қазақ тілдеріне жасалған аудармаларда құрылымдық тұрғыдан айырмашылық аз, алайда, қазақ тіліне жасалған аудармада коммуникациялық мақсатқа көбірек мән беріледі. Бұл қазақ тілінің бейресми, ауызекі құрылымына байланысты болуы мүмкін.

Жалпы алғанда, орыс және қазақ тілдеріне аударма жасаған аудармашылар сленг мәнін жеткізуде прагматикалық баламалылыққа басты назар аударған. Қазақ тіліне аударма жасағанда мәдениетаралық айырмашылықтар мен тілдік ерекшеліктер ескеріліп, прагматикалық бейімдеу қажеттілігі артады. Бұл өз кезегінде, қазақ оқырманына түпнұсқаның әсерін тиімді жеткізуге ықпал етеді.

Сленгті аударуда аудармашы, ең алдымен, айтылымның коммуникациялық мақсатын түсініп, оның мақсат тілдегі әсерін дәл жеткізуге ұмтылуы қажет. Бұл үшін тура аудармаға жүгінбей, сол тілде ұқсас эмоциялық немесе мәдени мәнге ие баламаларды қолданған жөн. Сондай-ақ, мәдени контексті ескеріп, мақсат тілдегі қабылдаушы аудиторияға бағытталған бейімделген аударма жасау ұсынылады.

Сленгті зерттеу және көркем аударма мәтінінде қолдану тақырыбына лингвистика саласында да, аударма ісінде де көп жұмыс арналмады. Тілдегі қызмет тұрғысынан сленгизмдер кез-келген тілдің лексикалық құрамында өте маңызды рөл атқарады, өйткені олар сөйлеушінің сөйлеуінде бірқатар функцияларды жүзеге асыруға ықпал етеді. Сондықтан бұл зерттеу сленг бірліктерін беру кезінде аударма стратегияларын одан әрі зерттеуге белгілі бір үлес қосады.

ӘДЕБИЕТ

- [1] Hunsinger E. Slang the Other English Language. <http://www.buzzle.com/articles/slang-the-other-english-language.html>. 17.10.2011
- [2] Allen I. L. Slang: Sociology. In: Mey J. L. & Asher R. E. (Eds.), Concise Encyclopedia of Pragmatics. – Amsterdam: Elsevier, 1998. – P. 878-883.
- [3] Stolt R. The translation of slang. Within the bounds of possibility. – Norderstedt: GRIN Verlag, 2010.
- [4] Комиссаров В.Н. Лингвистика перевода. – М., 1980. – 167 с.
- [5] Швейцер А.Д. Теория перевода: Статус, проблемы, аспекты. – М., 2009. – 216 с.
- [6] Tleulinova M., Seidenova S. Translating Kazakh Values: Analyzing the Concept of “Bauyr” in D. Issabekov’s “Gaukhartas” and Translation Strategies // Forum for Linguistic Studies. (SCOPUS). – 2025. – Volume 07, Issue 03. – P. 277-287.
- [7] Mizamkhan B., Zhambyl B. The problem of lexical transformation in simultaneous interpreting under cognitive and discursive approach // Bulletin of Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World languages. Series “Philological sciences”. – Almaty: “Polylingva”, 2022. – №4 (67). – P. 208-218.
- [8] Бархударов Л.С. Язык и перевод: Вопросы общей и частной теории перевода. – М., 2010. – 240 с.
- [9] Кинг С. Зеленая Миля. Перевод с английского В. Вебера, Д. Вебера – М.: Издательство АСТ, 2022 – 448 с.
- [10] Кинг С. Зеленая Миля – Перевод с английского М.В. Опалевой - <http://fibusta.site/b/246759>. – 44 с.
- [11] King S. The Green Mile – Orion 1998, 1997 – 401 p.
- [12] Кинг С. Жасыл Миль. Ағылшын тілінен аударылған М. Сембайқызы. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2021 – 376 б.
- [13] Есембеков Т., Әбдірәсілқызы А. Ежелгі әдеби мәтіндерді қазақ тіліне аудару мәселелері // Аударма теориясы мен тәжірибесінің және салыстырмалы әдебиеттанудың өзекті мәселелері: Республикалық ғылыми теориялық конференция материалдары. – Алматы, 2006. – Б.19-39.
- [14] Shuangjin Xiao. The translation of taboo language in fictional dialogue: The case of Jin Ping Mei // Translation Matters (SCOPUS). – 2024 – P. 40-52.

[15] Стамбекова А.Е., Жанысбекова Э.Т. Особенности перевода сленга в художественной литературе // Вестник ЕНУ, серия филология. – 2024. – Vol. 146. № 1. – С. 196-203. DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-678X-2024-146-1-196-203>.

REFERENCES

- [1] Hunsinger E. Slang the Other English Language. <http://www.buzzle.com/articles/slang-the-other-english-language.html>. 17.10.2011
- [2] Allen I. L. Slang: Sociology. In: Mey J. L. & Asher R. E. (Eds.), *Concise Encyclopedia of Pragmatics*. – Amsterdam: Elsevier, 1998. – P. 878-883.
- [3] Stolt R. The translation of slang. Within the bounds of possibility. – Norderstedt: GRIN Verlag, 2010.
- [4] Komissarov V.N. *Lingvistika perevoda* [Linguistics of translation]. – M., 1980. – 167 s. [in Rus.]
- [5] Schweizer A.D. *Teoriya perevoda: Status, problemy, aspekty* [Translation theory: Status, problems, aspects]. – M., 2009 – 216 s. [in Rus.]
- [6] Tleulinova M., Seidenova S. Translating Kazakh Values: Analyzing the Concept of “Bauyr” in D. Issabekov’s “Gaukhartas” and Translation Strategies // *Forum for Linguistic Studies. (SCOPUS)*. – 2025. – Volume 07, Issue 03. – P. 277-287.
- [7] Mizamkhan B., Zhambyl B. The problem of lexical transformation in simultaneous interpreting under cognitive and discursive approach // *Bulletin of Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World languages. Series “Philological sciences”*. – Almaty: “Polylingva”, 2022. – №4 (67). – P. 208-218.
- [8] Barhudarov L.S. *Yazyk i perevod: Voprosy obshchej i chastnoj teorii perevoda* [Language and translation: Issues of general and particular theory of translation]. – M., 2010. – P.240. [in Rus.]
- [9] King S. *Zelenaya Milya* [Green Mile]. Translation from English into Russian by V. Veber, D. Veber. – M.: Izdatel'stvo AST, 2022. – 448 s. [in Rus.]
- [10] King S. *Zelenaya Milya* [Green Mile]. Translation from English into Russian by M.V. Opaleva. <http://flibusta.site/b/246759> [in Rus.]
- [11] King S. *The Green Mile*. – Orion 1998, 1997. – 401 p.
- [12] King S. *Zhasyl Mil.* [Green Mile] Translation from Kazakh by M. Sembajkyzy. – Nur-Sultan: Foliant, 2021. – 376 b. [in Kaz.]
- [13] Esembekov T., Äbdıräsılqyzy A. Ejelgi ädebi mätinderdi qazaq tiline audaru mäseleleri [Problems of Translating Classical Literary Works into Kazakh] // *Audarma teoriasy men täjiribesiniñ jäne salystyrmaly ädebiettanudyñ özehti mäseleleri: Respublikalyq ğylymi teorialyq konferensia materialdary*. – Almaty, 2006. – B.19-39. [in Kaz.]
- [14] Shuangjin Xiao. The translation of taboo language in fictional dialogue: The case of Jin Ping Mei. – *Translation Matters (SCOPUS)*, 2024 – P. 40-52.

[15] Stambekova A.E., Zhanysbekova E.T. Osobennosti perevoda slenga v hudozhestvennoj literature [Slang translation in modern fiction] // Vestnik ENU, serija filologija. – 2024. – Vol. 146. № 1. – S. 196-203. [DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-678X-2024-146-1-196-203>. in Rus.]

ОСОБЕННОСТИ ДОСТИЖЕНИЯ ЭКВИВАЛЕНТНОСТИ ПРИ ПЕРЕВОДЕ СЛЕНГА С АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА НА РУССКИЙ И КАЗАХСКИЙ ЯЗЫКИ В РОМАНЕ С.КИНГА «ЗЕЛЕНАЯ МИЛЯ»

*Стамбекова А.Е.¹, Жанысбекова Э.Т.²

*^{1,2} Казахский Национальный Университет имени аль-Фараби
Алматы, Казахстан

Аннотация. Проблема перевода художественных произведений на протяжении многих лет вызывает интерес как у переводчиков-практиков, так и у лингвистов. Лексический состав языка постоянно изменяется и обновляется. Современная лексика, в том числе появление новых слов в художественной литературе, вызывает определённые трудности при их переводе. Перевод сленга является одной из актуальных проблем современной транслатологии. В данной статье рассматриваются перевод сленговых выражений с английского языка на русский и казахский в произведении Стивена Кинга «Зелёная миля».

Цель статьи — исследование способов достижения эквивалентности при передаче сленга в художественной литературе. Научная значимость работы обусловлена недостаточной изученностью проблем перевода сленга. В основу сравнительно-сопоставительного анализа положена теория пятиуровневой эквивалентности, разработанная выдающимся учёным в области переводоведения В.Н. Комиссаровым. Сравнительный анализ переводов сленговых единиц, выполненный на основе трудов отечественных и зарубежных учёных в области перевода, способствует развитию теории, качества и критики художественного перевода.

Практическая ценность работы заключается в возможности использования результатов исследования в переводческой практике, в том числе при переводе художественной литературы и фильмов с английского языка на русский и казахский языки. В результате исследования сделан вывод, что при переводе сленговых единиц из оригинального текста на русский и казахский языки переводчик должен быть не только специалистом с глубокими знаниями в области теории перевода и языков, но и уметь максимально точно передавать прагматический потенциал оригинального текста. Достичь этого удаётся в значительной степени благодаря использованию пятого уровня эквивалентности, соответствующего коммуникативной цели. Практическая значимость работы может быть полезна студентам, магистрантам и докторантам при проведении научных исследований.

Ключевые слова: эквивалентность, Стивен Кинг, художественный перевод, сленг, цель коммуникации, художественные средства, описание ситуации, прагматический потенциал

ACHIEVING EQUIVALENCE IN TRANSLATING ENGLISH SLANG INTO RUSSIAN AND KAZAKH IN STEPHEN KING'S NOVEL "THE GREEN MILE"

Stambekova A. Ye. ¹, Zhanysbekova E. T. ²

*^{1,2} al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

Abstract. The issue of literary translation has long attracted the interest of both practicing translators and linguists. The lexical composition of a language is constantly evolving and being renewed. Modern vocabulary, including the emergence of new words in fiction, presents certain challenges for translators. The translation of slang is one of the pressing issues in contemporary translation studies. This article examines the challenges of translating slang expressions from English into Russian and Kazakh in Stephen King's novel "The Green Mile".

The objective of this article is to investigate the methods of achieving equivalence in the translation of slang in literary texts. The scientific significance of the study lies in the insufficient exploration of slang translation problems. The comparative analysis is based on the five-level equivalence theory developed by the prominent translation scholar V.N. Komissarov. A comparative analysis of the translations of slang units, conducted with reference to the works of domestic and foreign scholars in the field of translation, contributes to the development of the theory, quality, and critique of literary translation from English into Russian and Kazakh.

The practical value of the research lies in the possibility of applying its findings in translation practice, particularly in the translation of fiction and films from English into Russian and Kazakh. As a result of the study, it was concluded that when translating slang expressions from the original into Russian and Kazakh, the translator must not only be an expert with a deep knowledge of translation theory and the respective languages, but also be able to accurately convey the pragmatic potential of the source text. This is largely achieved by applying the fifth level of equivalence, which ensures the fulfillment of the communicative goal. The practical relevance of this work may be of use to students, master's degree candidates, and doctoral researchers in their academic studies.

Keywords: equivalence, Stephen King, literary translation, slang, communicative purpose, artistic devices, situation description, pragmatic potential

Мақала түзгі: 23 сәуір 2024

Авторлар туралы мәлімет:

Стамбекова Аижан Ермаковна – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің докторанты, Алматы, Қазақстан, e-mail: arukativ7@gmail.com, ORCID: 0009-0001-8628-2445

Жанысбекова Эльмира Тулегеновна – философия докторы (PhD), әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің доцент м.а., Алматы, Қазақстан, e-mail: ezhanysbekova010@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9139-7696

Информация об авторах:

Стамбекова Аижан Ермаковна – докторант Казахского национального университета имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан, e-mail: arukativ7@gmail.com, ORCID: 0009-0001-8628-2445

Жанысбекова Эльмира Тулегеновна – доктор философии (PhD), и.о. доцента Казахского национального университета имени аль-Фараби, Алматы, Казахстан, e-mail: ezhanysbekova010@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9139-7696

Information about the authors:

Stambekova Aizhan Yermekovna – doctoral student al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: arukativ7@gmail.com, ORCID ID 0009-0001-8628-2445

Zhanysbekova Elmira Tulegenovna – Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor, al- Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: ezhanysbekova010@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9139-7696